

ZOFIA BILUT-HOMPLEWICZ, PRINZIP PERSPEKTIVIERUNG.
GERMANISTISCHE UND POLONISTISCHE
TEXTLINGUISTIK – ENTWICKLUNGEN, PROBLEME,
DESIDERATA.

TEIL I: GERMANISTISCHE TEXTLINGUISTIK¹,
Frankfurt/Main: Wydawnictwo Peter Lang, 2013, 227 s.

Badania interdyscyplinarne, a także interlingwalne, zyskują ostatnio na znaczeniu w naukach humanistycznych², czego świadectwem mogą być coraz liczniejsze projekty międzynarodowe oparte na współpracy językoznawców (a także np. komunikologów, medioznawców, socjologów) z różnych kręgów kulturowych. Mają one często na celu znalezienie wspólnych tendencji w rozwoju języka i komunikacji oraz różnic w tym zakresie uwarunkowanych kulturowo, a utrudniających nieraz proces porozumienia w dobie globalizacji. Badania takie często jednak zasadzają się na porównywaniu ze sobą grup tekstów należących do tego samego gatunku, a pochodzących z odmiennych kręgów kulturowych i pisanych w innych językach³, nie uwzględniając przy tym różnych tradycji badawczych oraz różnych dróg rozwoju lingwistyki tekstu w krajach, z których pochodzą badane korpusy. A przecież te tradycje badawcze i rozwojowe mają niebagatelny wpływ na kształt powstających tekstów, nie wystarczy

¹ Tytuł w tłumaczeniu na język polski: *Zasada perspektywizacji. Germanistyczna i polonistyczna lingwistyka tekstu – rozwój, problemy, dezyderaty. Cz. I: Germanistyczna lingwistyka tekstu.*

² Współpraca międzynarodowa w ramach większych projektów badawczych, kontrastujących ze sobą wyniki uzyskiwane w różnych krajach i ośrodkach, była dotychczas raczej domeną nauk ścisłych. Obecnie można jednak zaobserwować również pojawiające się tego typu projekty dotyczące nauk humanistycznych, a wspierane nie tylko przez instytucje *per definitionem* służące rozwojowi nauki (jak choćby w Polsce NPRH, NCN), lecz także przez fundusze UE.

³ Na wagę takich badań porównawczych wskazuje m.in. Adamzik (2001).

więc samo porównanie tekstów, potrzebna jest też świadomość, co może być przyczyną stwierdzonych różnic.

Taki niedobór powiązania konkretnych kontrastywnych prac tekstologicznych z językoznawczą tradycją badawczą daje się odczuć również na styku polonistyczno-germanistycznym. Pomimo pojedynczych prób przybliżenia do robku germanistycznej lingwistyki tekstu odbiorcy polskojęzycznemu (por. np. Vater 2009; Bilut-Homplewicz, Czachur, Smykała 2009), a także jeszcze rzadszych prac prezentujących koncepcje polonistyczne w języku niemieckim⁴, brakowało dotąd całościowego spojrzenia kontrastywnego uwzględniającego różne drogi rozwoju polonistycznej i germanistycznej lingwistyki tekstu, co mogło powodować pewne zamknięcie językoznawców w swoich światach.

Prezentowana tu opublikowana w języku niemieckim monografia Zofii Bilut-Homplewicz *Germanistische Textlinguistik* doskonale przyczynia się do wypełnienia tej luki. Na tle licznych niemieckojęzycznych monografii dotyczących lingwistyki tekstu (por. m.in. Heinemann, Vichweger 1991; Heinemann, Heinemann 2002; Adamzik 2004; Brinker 2005; Vater 2009) książka ta wyróżnia się nie tylkooczesnym miejscem dyskursu w rozważaniach oraz podkreśleniem wagi tekstologii kontrastywnej. Inne też niż poprzednicy cele stawia sobie autorka. Monografia ta stanowi bowiem pierwszą część większego dwutomowego projektu wydawniczego zatytułowanego *Prinzip Perspektivierung. Germanistische und polonistische Textlinguistik – Entwicklungen, Probleme, Desiderata*, którego założeniem jest, jak pisze sama autorka, skonfrontowanie ze sobą dwóch kultur piśmienniczych – polonistycznej i germanistycznej – w kontekście lingwistyki tekstu, jej rozwoju na danym obszarze oraz różnic i podobieństw w stosunku do dziedziny paralelnej. Stąd w monografii czytelnik nie znajdzie wyczerpującej, całościowej prezentacji wszystkich kierunków badań tekstologicznych⁵, lecz może skupić się na kwestiach uznanych przez autorkę za kluczowe, a zdeterminowanych z jednej strony stanem rozwoju tej dyscypliny w badaniach polonistycznych/germanistycznych, z drugiej zaś strony – relacją do dziedziny równoległej (por. s. 7). Pierwszy tom przybliży rozwój i kluczowe

⁴ W dwutomowej publikacji zbiorowej, stanowiącej całościowy przegląd aktualnych tendencji w lingwistyce *Text- und Gesprächslinguistik* (2000) możemy znaleźć tylko jeden krótki rozdział (w tomie I) dotyczący językoznawstwa sławistycznego: J. Mazur: *Textlinguistik im slawischen Sprachraum*.

⁵ W wyniku selekcji tematycznej dokonanej przez autorkę brakuje np. omówienia zagadnień dotyczących rozwijającej się prężnie lingwistyki tekstów fachowych czy medialnych, a także badań nad hipertekstem, aczkolwiek zaznaczona została waga również tych obszarów badawczych we współczesnej tekstologii germanistycznej.

zagadnienia germanistycznej lingwistyki tekstu, drugi zaś ma być poświęcony tekstologii polonistycznej.

Omawiany tu tom pierwszy podzielony został na cztery rozdziały odzwierciedlające szczególną orientację monografii i położone w niej akcenty tematyczne, wynikające ze sprofilowanego spojrzenia na dyscyplinę przez pryzmat drugiej kultury piśmienniczej: 1. *Początki i rozwój germanistycznej lingwistyki tekstu*; 2. *Podstawy i rozwój germanistycznej genologii lingwistycznej*; 3. *Tekstologia kontrastywna – specjalność badań germanistycznych?*; 4. *Lingwistyka tekstu a lingwistyka dyskursu/badania lingwistyczne nad dyskursem w perspektywie germanistycznej*.

Wywody swe autorka zasadza na dwóch podstawach – zasadzie perspektywizacji i kontrastywności interlingwistycznej. Uzasadniają one wybór poruszanych tematów – jest on uwarunkowany relacjami pomiędzy germanistyczną lingwistyką tekstu a tekstologią polonistyczną. Dzięki podejściu perspektywicznemu germanistyczna lingwistyka tekstu nie jawi się w tym opracowaniu w izolacji, czyli w kontekście jedynie własnych badań. Z perspektywy znajomości również polonistycznej tradycji tekstologicznej autorka wydobywa na światło dzienne trzy główne różnice pomiędzy zestawionymi dziedzinami. Dotyczą one: kierunków rozwoju genologii lingwistycznej, stanu badań w ramach tekstologii kontrastywnej oraz sposobu rozumienia dyskursu. Ta właśnie tematyka wyznacza główne treści monografii, przy czym zaznaczyć należy, że zasada perspektywiczności ujawnia się również w sposobie samej prezentacji problemów badawczych. Autorka, przytaczając różne punkty widzenia lingwistów niemieckich, wplata liczne cytaty z ich dzieł, które w powiązaniu z jej własnymi komentarzami dają czytelnikowi wrażenie uczestniczenia w żywej dyskusji naukowej⁶. Ta różnorodność i wielość perspektyw stanowi ogromne bogactwo omawianej monografii.

Z kolei zasada kontrastywności jako druga z konstytutywnych zasad tej pracy wyznacza płaszczyznę porównania obu dyscyplin lingwistycznych, ich rozwoju, tradycji i dezyderatów badawczych. Tłem dla rozważań są nie tylko prace niemieckich germanistów, ale też ukazujące się głównie w języku niemieckim prace polskich germanistów, przy czym autorka podkreśla rolę tych ostatnich jako pośredników pomiędzy tekstologią germanistyczną a polonistyczną⁷.

⁶ Por. przykładowo przytoczoną przez autorkę dyskusję pomiędzy K. Adamzik a U. Fix na temat definiowania pojęcia tekstu, połączoną z komentarzami samej autorki monografii (s. 46).

⁷ Na temat wkładu poszczególnych polskich germanistów oraz ich prac, m.in. w zakresie lingwistyki dyskursu, lingwistyki tekstów specjalistycznych czy tekstów medialnych, por. więcej s. 12–16. Należy przy tym

W ramach podejścia kontrastywnego na uwagę zasługuje już sama różnica w nazwie dyscypliny lingwistycznej skoncentrowanej na tekście. W Niemczech terminem *lingwistyka tekstu* (*Textlinguistik*) po raz pierwszy posłużył się Weinrich w 1967 r. (por. s. 20) i od tego czasu termin ten jest używany na określenie samodzielnej dyscypliny naukowej (por. Dobrzyńska, Heinemann, Wawrzyniak 2009: 27), natomiast w badaniach polonistycznych pojawia się on stosunkowo rzadko⁸, a zamiast tego mamy do czynienia z określeniami *tekstologia*, *teoria tekstu* czy *teoria dyskursu* (por. Labocha 2009: 45 oraz Bilut-Homplewicz 2009: 325–341)⁹. W kontekście początków lingwistyki tekstu na gruncie germanistycznym autorka monografii przytacza toczące się spory o wzajemny stosunek lingwistyki zdania do lingwistyki tekstu, w których dyscypliny te jawią się jako komplementarne bądź przeciwstawne, a nawet wykluczające się nawzajem (s. 24). Możemy również prześledzić różne fazy rozwoju germanistycznej lingwistyki tekstu, począwszy od fazy transfrastycznej, skupionej na relacjach pomiędzy wyrazami / grupami wyrazów w sekwencjach zdań, poprzez fazę semantyczną, której niewątpliwą zaletą było określenie tematu jako podstawowej kategorii całego tekstu, a następnie fazę komunikatywno-pragmatyczną, związaną z intensywną recepcją teorii aktów mowy, aż do fazy kognitywnej, w której w centrum zainteresowania badaczy znalazły się procesy produkcji i recepcji tekstu oraz jego rozumienia (por. s. 24–39). Autorka podkreśla jednak przy tym, że nie tylko trudno jest wyznaczyć wyraźne granice pomiędzy poszczególnymi fazami, ale też takie ściśle oddzielanie nie jest uzasadnione. W aspekcie porównania z tekstologią polonistyczną na szczególną uwagę natomiast zasługuje ważne miejsce teorii aktów mowy w rozwoju germanistycznej lingwistyki tekstu. Skoncentrowanie germanistycznych badań lingwistycznych na stosunkowo krótkich tekstach użytkowych umożliwiło mianowicie wykorzystanie aparatu badawczego zaczerpniętego z teorii aktów mowy do analiz tekstologicznych. Doprowadziły one do nowego, pragmatycznego rozumienia tekstu – jako efektu działań językowych, a równocześnie jako uporządkowanego zbioru illokucji pozostających we wzajemnych zależnościach hierarchicz-

zaznaczyć, że w kręgu polskich germanistów jak dotąd jedyną monografią obejmującą całościowo tematykę tekstologiczną jest praca autorstwa Z. Wawrzyniaka (1980): *Einführung in die Textwissenschaft. Probleme der Textbildung im Deutschen*.

⁸ Jeden z nielicznych wyjątków stanowi monografia B. Bonieckiej (1999) zatytułowana właśnie *Lingwistyka tekstu. Teoria i praktyka*.

⁹ W tej kwestii por. też Hanus, Szwed w tym tomie.

nych. Jednak obecnie ten kierunek badawczy poddawany jest krytyce, m.in. z uwagi na przyjęcie prawie wyłącznie perspektywy wytwórcy tekstu, na pewne wykluczenie tekstów literackich, a także na pomijanie w badaniach aspektów uwarunkowanych kulturowo (s. 32–33).

W świetle zmieniających się wraz z poszczególnymi fazami rozwoju lingwistyki definicji tekstu nie dziwi prezentowana w monografii w oparciu o prace m.in. K. Adamzik (2004) czy B. Sandig (2000; 2006) propozycja prototypowego pojęcia tekstu. Dyskutowane jest też pojawiające się w germanistycznej literaturze przedmiotu pytanie o to, czy potrzebujemy nowego pojęcia tekstu (s. 49), np. w obliczu nowych tendencji w lingwistyce, choćby postępującej wizualizacji w tekstach i jej wpływu na badania tekstologiczne. Ponieważ kryteria tekstualności według de Beaugrande'a i Dresslera nie w każdym tekście są spełnione w takim samym stopniu i nie wystarczają już do opisu tekstów, ciekawym rozwiązaniem wydaje się cytowany za U. Fix (2009) postulat poszerzenia opisu tekstu o kryteria kodu, medium, materialności oraz kryterium powiązania tekstu z miejscem jego prezentacji (niem. *Lokalität*; por. s. 43). W obliczu coraz większej roli przypisywanej obecnie tzw. nowym mediom autorka opowiada się za potraktowaniem wymiaru medialnego tekstów jako szczególnie istotnego. Prowadzi to wprawdzie do bardziej kompleksowego rozumienia tekstu, autorka nie podziela jednak pozycji R. Posnera (1991), zgodnie z którą tekstem jest wszystko, co pośród artefaktów ma charakter znaku i spełnia określoną funkcję. Tekstami są w świetle omawianej monografii zjawiska językowe będące elementami aktu komunikacyjnego, którym w dzisiejszej rzeczywistości medialnej towarzyszą często obraz lub dźwięk oraz określone parametry sytuacyjne. Równocześnie autorka podkreśla, że lingwistykę tekstu postrzega jako dyscyplinę traktującą o tekście językowym, kontekst sytuacyjny i elementy wizualne są wprawdzie traktowane dość szeroko, jednak nie mogą stanowić przedmiotu badań lingwistyki tekstu bez współwystępowania wraz z nimi elementów językowych.

Za jedno z najważniejszych zadań współczesnej lingwistyki tekstu, jakie powinno być realizowane m.in. w ramach badań interdyscyplinarnych, autorka uważa określenie pozycji i powiązań tekstu z innymi wytworami o charakterze znaku; tekstu funkcjonującego jako element całościowego, często wielokodowego komunikatu.

Wyróżnikiem monografii jest szerokie potraktowanie kwestii badania tekstów literackich w germanistycznej lingwistyce tekstu. Temat ten należy w po-

dobnych monografiach niemieckojęzycznych do zagadnień peryferyjnych lub też w większości nie jest wcale poruszany. Ponieważ jednak jest on istotny w tekstologii polonistycznej, zatem w perspektywie kontrastywnej został omówiony dość szczegółowo. Refleksję o wyłącznej prawie koncentracji badań germanistycznych na tekstach użytkowych autorka konfrontuje z postulowanym przez nielicznych językoznawców germanistycznych (m.in. Adamzik 2001 i 2008) zwróceniem się tekstologów ku tekstom literackim, które w ich tradycyjnym kształcie są prototypowe (por. s. 52 i n., a także s. 97) dla pozostałych. Konieczna tu jest współpraca pomiędzy językoznawcami i literaturoznawcami, gdyż ci ostatni nie dysponują odpowiednimi dla badań tekstologicznych metodami lingwistycznymi, a ci pierwsi z kolei unikają korpusów literackich w swoich analizach. Patrząc przez pryzmat znajomości polonistycznego skoncentrowania językoznawców na tekstach literackich, autorka nie tylko pokazuje różnice pomiędzy obydwoma dyscyplinami, ale też stara się zbudować pewien pomost pomiędzy nimi. Znajdujemy więc w monografii konkretne propozycje badań interdyscyplinarnych lingwistów i literaturoznawców, możliwości transferu metod z zakresu badań tekstów użytkowych do badania tekstów literackich, a także dezyderaty badawcze w tej dziedzinie. Badania takie mogłyby obejmować przykładowo uchwycenie występowania języka potocznego w tekstach literackich na różnych płaszczyznach czy też zapożyczeń z jednych rodzajów tekstu¹⁰ pojawiających się w innych rodzajach tekstu (np. wiersz lub tekst reklamowy w utworze prozatorskim) (por. s. 57). Można też zbadać inspiracje tekstami literackimi w tekstach użytkowych, jak choćby w tekstach reklamowych.

Postulat uwzględnienia w badaniach lingwistycznych tekstów literackich pojawia się też w kontekście tekstologii kontrastywnej (s. 137 i n.). Chodzi tu o próby skonfrontowania ze sobą tekstów reprezentatywnych dla danej kultury piśmienniczej, jak np. antologie wierszy bądź opowiadań powstałych w podobnym czasie i w ramach porównywalnych kierunków w literaturze. Punktem wyjścia do rozważań mogłyby tu być np. rozwój akcji (jako kategorii literaturoznawczej) w opowiadaniu oraz próba znalezienia odpowiedzi na pytanie, przy użyciu jakich środków językowych jest ona przedstawiana i jak można to przedstawianie opisać za pomocą kategorii lingwistycznych. Tu także niezwykle

¹⁰ Pomimo przyjętego w tekstologii polonistycznej określenia „gatunek” w niniejszym artykule w odniesieniu do germanistycznej genologii lingwistycznej dla odróżnienia używane jest pojęcie „rodzaj tekstu”, trafniej oddające niemieckie określenie *Textsorte*.

ważną rolę może, zdaniem autorki, odegrać współpraca pomiędzy językoznawcami i literaturoznawcami.

Wspomnianym badaniom kontrastywnym autorka poświęca dużo miejsca w swoich rozważaniach, nie tylko w kontekście analizy tekstów literackich. Wynika to ze specyficznej pozycji tekstologii kontrastywnej w językoznawstwie germanistycznym, w monografii znajdujemy nawet pytanie o to, czy podejście to nie jest specjalnością właśnie badań germanistycznych. W zestawieniu z analizami polonistycznymi autorka zdecydowanie potwierdza, że kontrastywność tekstologiczna jest cechą wyróżniającą językoznawstwo germanistyczne (s. 145). Równocześnie stwierdza, że dotychczas nie powstała niestety obszerniejsza monografia poświęcona polsko-niemieckiej lingwistyce kontrastywnej¹¹.

Rozwój i specyfika germanistycznej tekstologii kontrastywnej są uwarunkowane przez specyfikę samej lingwistyki tekstu. Stąd nie dziwi fakt, iż podstawę badań i tu stanowią teksty użytkowe (s. 120). W monografii obszernie zaprezentowano nie tylko początki tej dziedziny, kiedy to porównaniu poddawano głównie standardowe rodzaje tekstu, ale też metodologię badań (por. s. 112, 130), główne problemy, z jakimi boryka się ten kierunek badawczy (jak kwestia znalezienia *tertium comparationis*, gromadzenia paralelnych korpusów w różnych językach, waga determinacji kulturowej tekstów, spory na temat potrzeby opracowania typologii tekstów w różnych językach, rozbieżności w definiowaniu pojęcia dyskursu w różnych kulturach piśmienniczych) czy też jego aktualne dezyderaty badawcze i perspektywy na przyszłość (rozdz. 3). Spośród zadań stawianych tekstologii kontrastywnej do najważniejszych autorka zalicza: określenie stopnia standaryzacji pewnych rodzajów tekstu w różnych kulturach, zwrócenie uwagi na brak określonych rodzajów tekstu w danym kręgu językowym (uwarunkowany np. sytuacją polityczną – por. s. 133–134), porównywanie tekstów dotyczących tej samej tematyki, np. istotnych czy kontrowersyjnych kwestii społecznych (tu otwiera się pole do współpracy interdyscyplinarnej z badaczami dyskursu), uwzględnienie uwarunkowań i kontekstów kulturowych, badania diachroniczne w perspektywie kontrastywnej, wspomniana już potrzeba współpracy pomiędzy językoznawcami i literaturoznawcami oraz uwzględnienie szerszego kontekstu pozatekstowego w analizach. Autorka pod-

¹¹ Autorka wymienia natomiast wydaną w języku niemieckim pod redakcją U. Engla i in. gramatykę polsko-niemiecką (*Deutsch-polnische kontrastive Grammatik*, 1999), w której jednak w centrum zainteresowania są kwestie samego systemu językowego.

kreśla też ogromną dynamikę rozwoju tekstologii kontrastywnej, jej zwrot w najnowszych badaniach ku tekstom medialnym (s. 141 i n.) skutkujący skupieniem się w analizach nie tyle na samych jednostkach lingwistycznych, ile bardziej na komunikacji w określonych obszarach, a także znaczenie uzyskiwanych wyników dla takich dziedzin, jak translatoryka czy dydaktyka języków obcych. Nie pomija przy tym jednakowoż kwestii wzbudzających kontrowersje, jak kwestionowanie powiązania tekstów z określoną kulturą narodową w obliczu postępującej globalizacji (np. w oparciu o prace Adamzik 2010 czy Luginbühla 2012; por. s. 142).

Tekstologia kontrastywna jest mocno powiązana z genologią lingwistyczną, która, jak podkreśla autorka, stanowi centralny obszar badawczy germanistycznej lingwistyki tekstu (s. 63, 203) i wykazuje zdecydowanie ewolucyjny charakter. Rozwój genologii lingwistycznej był zdeterminowany przez poszczególne fazy rozwojowe samej lingwistyki tekstu, przy czym genologia ta „w wydaniu” germanistycznym ma silne nacechowanie językoznawcze i systematyzujące, porządkując głównie teksty użytkowe. Stwierdzenie to jest dla czytelnika niemieckojęzycznego czymś absolutnie oczywistym, jednak w perspektywie genologii polonistycznej, skupionej na tekstach literackich i nacechowanej wielością perspektyw badawczych, silne dążenie do kategoryzacji lingwistycznej w *Textsortenlinguistik* (czyli dosłownie *lingwistyce rodzajów tekstów*) zdecydowanie jest jej wyróżnikiem. Równocześnie na tle przeglądu najważniejszych germanistycznych modeli kategoryzacji tekstów (od modeli strukturalnych, poprzez semantyczno-treściowe, modele uwzględniające czynniki sytuacyjne, modele funkcjonalne do modeli wielopłaszczyznowych – por. rozdz. 2, s. 81–86) autorka podkreśla też nowe tendencje w tej dyscyplinie, w których wszystkie rodzaje tekstu (a więc również teksty użytkowe) postrzegane są jako elementy nacechowane kulturowo w szerokim tego słowa znaczeniu. Wiąże się to z cytowanym w monografii za Fix (2009) poszerzeniem listy cech tekstualności o cechę kulturowości (s. 69). Inną istotną tendencją jest uwzględnianie roli nowoczesnych mediów w przemianach dotyczących rodzajów tekstu, związane z tzw. łamaniem kanonu (pojęcie według Fix 1997, por. m.in. s. 70) i powstawaniem nowych jednostek, jak kolaże tekstowe, powiązanie różnych wzorców tekstowych czy łamanie tych wzorców. W obliczu wymienionych przemian jednym z zadań genologii lingwistycznej jest zbadanie relacji pomiędzy tradycyjnymi a nowymi rodzajami tekstu, a także ich zależności od nowoczesnych mediów. Ważnym zadaniem jest również analiza współwystępowania różnych kodów w tekstach,

wymagająca jednak współpracy interdyscyplinarnej (s. 72). Spośród głównych tendencji współczesnej germanistycznej genologii lingwistycznej autorka wymienia następujące: dążenie do opisu wspólnych cech poszczególnych egzemplarzy tekstów na różnych płaszczyznach zamiast ich ścisłej kategoryzacji; kwestię standardowych i niestandardowych oraz kompleksowych rodzajów tekstu; dążenie do kontekstualizacji (rozumianej jako wicłość różnych powiązań, w jakich występują teksty) zamiast stawiania granic – przykładem mogą tu być sieci tekstów czy rodzaje tekstu w dyskursie (s. 91–109).

Samo zresztą definiowanie dyskursu może być przykładem sporych rozbieżności na styku polonistyczno-germanistycznym. W rozdziale 4 autorka przedstawia zagadnienia badawcze germanistycznej lingwistyki dyskursu, wciąż mając na uwadze perspektywę porównawczą w odniesieniu do tekstologii polonistycznej. Rozumienie dyskursu i sposoby jego analizy to doskonały przykład na spore rozbieżności nie tylko pomiędzy obydwoma dyscyplinami, ale nawet w obrębie samej germanistycznej lingwistyki tekstu (s. 206). Ta wicłość definicji dyskursu, a tym samym sposobów jego rozumienia jest dla autorki jednym z powodów, dla których właśnie dyskursowi poświęca w swej pracy stosunkowo dużo miejsca. Opowiada się ona za rozwojem lingwistyki dyskursu zorientowanej tekstologicznie oraz, co za tym idzie, postrzeganiem (np. za Adamzik 2001) dyskursu jako pewnego zbioru tekstów powiązanych tematycznie i zanurzonych w pewnej rzeczywistości historyczno-społecznej (za Heinemann 2005), w którym relacje pomiędzy tymi tekstami poddane są analizie za pomocą lingwistycznego aparatu badawczego. Takie ujęcie jest odpowiedzią na spory wśród germanistycznych badaczy dyskursu dotyczące relacji pomiędzy tekstem a dyskursem, w tym głównie pytania, na ile lingwistyka dyskursu stanowi poszerzenie lingwistyki tekstu, a na ile może ją zastąpić (s. 148). Autorka znosi alternatywę „tekst czy dyskurs”, definiując dyskurs jako jakościowe uzupełnienie tekstu, czyli zbiór tekstów zdeterminowany wyborem danego badacza. Wyróżnia przy tym dyskursy nacechowane ontologicznie występujące w określonych obszarach komunikacyjnych oraz dyskursy wydarzeniowe i procesualne, uwarunkowane określonym wydarzeniem, wyznaczone przez danego badacza na potrzeby analizy (por. s. 158, 194–198, 207). W rozważaniach tych znajdujemy także propozycję typologizacji dyskursów na dyskursy oparte na zasadzie linearności oraz dyskursy powstałe na bazie powiązania tekstów w sieci (w oparciu o Heinemann, Heinemann 2002; por. s. 156–157, 193). Równocześnie autorka zwraca uwagę na zorientowanie lingwistyki germanistycznej na dyskursy po-

wstałe w oparciu o ważkie wydarzenia społeczne oraz bardzo mocne osadzenie badań w tradycji nawiązującej do M. Foucaulta, często zresztą krytykowane jako nadmierna koncentracja na tej koncepcji (s. 179, 181, 208). Zdaniem autorki recepcję też Foucaulta „powinno jednak wyróżniać selektywne i krytyczne przejęcie określonych impulsów do lingwistyki dyskursu czerpiącej z lingwistyki tekstu”¹² (s. 180). W kontekście badań nad dyskursem autorka zwraca również uwagę na kwestie medialności i multimodalności, na badania dyskursów cząstkowych w różnych mediach, co otwiera pole do współpracy badaczy dyskursu z medioznawcami i językoznawcami zajmującymi się tekstami medialnymi.

Podsumowując, należy stwierdzić, że monografia również poprzez swoją strukturę stanowi odzwierciedlenie dróg rozwoju oraz aktualnych tendencji w germanistycznej lingwistyce tekstu. Nieprzypadkowo np. rozdział dotyczący tekstologii kontrastywnej poprzedzony został rozważaniami poświęconymi genealogii lingwistycznej, gdyż po części to właśnie z niej i z kwestionowania sztywnych kategoryzacji rodzajów tekstu na rzecz opisu tekstów (np. opisu wielopłaszczyznowego według Heinemann, Heinemann 2002) oraz ich kontekstualizacji i uwzględniania w analizie czynników kulturowych wyrosło tak prężne w tekstologii germanistycznej podejście kontrastywne. Ma ono szczególną rolę do spełnienia w dobie globalizacji, ponadto daje wielki potencjał dla badań interdyscyplinarnych, np. na styku z kontrastywną lingwistyką tekstów medialnych czy dyskursu.

Omawiana monografia może być doskonałym źródłem wiedzy i refleksji zarówno dla germanistów zainteresowanych spojrzeniem na ich rodzimy obszar badawczy nieco „z zewnątrz”, jak i dla polskich germanistów (zarówno naukowców, jak i studentów) pragnących zgłębić meandry rozwoju germanistycznej lingwistyki tekstu, może też mieć niebagatelne znaczenie dla tłumaczy pragnących lepiej zrozumieć różnice pomiędzy tekstami niemieckojęzycznymi a polskojęzycznymi, uwarunkowane odmiennymi drogami rozwoju lingwistyki tekstu.

Niebagatelne znaczenie ma fakt, że w monografii mamy do czynienia ze spojrzeniem na germanistyczną lingwistykę tekstu przez pryzmat znajomości również polonistycznej tradycji tekstologicznej, co jest wyróżnikiem tej pracy i pozwala na zaakcentowanie kwestii, które z perspektywy innego kręgu badaw-

¹² Tłumaczenie z języka niemieckiego własne.

czego prezentują się w sposób wyostrzony. Jest to pierwsza tego typu publikacja, zapewne warta wydania jej także w języku polskim, aby stworzyć możliwość przybliżenia omawianych zagadnień również polonistom niewładającym językiem niemieckim. Niezwykle cieszę się perspektywą opracowania drugiej części tego projektu – monografii dotyczącej tekstologii polonistycznej, potraktowanej także z perspektywy dokonań dziedzin rozwijających się w obu obszarach. Na szczególną uwagę, jak zapowiada autorka, będą w niej zasługiwać m.in. kwestie związane z relacją pomiędzy tekstem a stylem (s. 16–17, 208) czy szczególnie – w porównaniu z językoznawstwem germanistycznym – miejsce tekstów literackich w tekstologii polonistycznej, a także bardziej teoretyczne nacechowanie genologii na gruncie polskim. Kontrastowności autorka nadaje zresztą w swych rozważaniach nowy wymiar – w całym dwutomowym projekcie wydawniczym chodzi nie tyle o znalezienie głównych różnic czy punktów wspólnych dla obu dyscyplin, ile bardziej o odpowiedź na pytanie, czego językoznawcy w obu obszarach mogą się nawzajem od siebie nauczyć, znając różne perspektywy swoich poszukiwań czy źródła ich odmiennych cech charakterystycznych.

IWONA SZWED

Literatura

- Adamzik K., 2001, *Die Zukunft der Textsortenlinguistik. Textsortennetze, Textsortenfelder, Textsorten im Verbund. – Zur Kulturspezifität von Textsorten*, Hrsg. U. Fix, S. Habscheid, J. Klein, Tübingen, s. 15–30.
- Adamzik K., 2004, *Textlinguistik. Eine einführende Darstellung*, Tübingen.
- Adamzik K., 2008, *Der virtuelle Text. – „Zeitschrift für Germanistische Linguistik“* Band 36, Heft 3, s. 355–380.
- Adamzik K., 2010, *Texte im Kulturvergleich. Überlegungen zum Problemfeld in Zeiten der Globalisierung und gesellschaftlicher Parzellierung. – MedienTextKultur. Linguistische Beiträge zur kontrastiven Medienanalyse*, Hrsg. M. Luginbühl, S. Hauser, Landau, s. 17–41.
- Bilut-Homplewicz Z., 2009, *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech – próba bilansu. – Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy*, red. Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur, M. Smykała, Wrocław, s. 325–341.
- Bilut-Homplewicz Z., Czachur W., Smykała M. (red.), 2009, *Lingwistyka tekstu w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy. (Antologia tłumaczeń)*, Wrocław.

- Brinker K., 2005, *Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*, Berlin.
- Boniecka B., 1999, *Lingwistyka tekstu. Teoria i praktyka*, Lublin.
- Fix U., 1997, *Kanon und Auflösung des Kanons. Typologische Intertextualität – ein „postmodernes“ Stilmittel. Eine thesenhafte Darstellung.* – Hrsg. G. Antos, H. Tietz, *Die Zukunft der Textlinguistik. Traditionen – Transformationen – Trends*, Tübingen, s. 97–108.
- Fix U., 2009, *Stand und Entwicklungstendenzen der Textlinguistik (I).* – „Deutsch als Fremdsprache“ 1, Quartal. Heft 1, 46 Jahrgang, s. 11–20.
- Hanus A., Szwed I., 2014 (w tym tomie), *Przekład tekstu naukowego na tle lingwistycznych badań polonistycznych i germanistycznych.*
- Heinemann W., 2005, *Textlinguistik versus Diskurslinguistik? – Moderne deutsche Texte. Beiträge der Internationalen Germanistenkonferenz Rzeszów 2004*, Hrsg. M. Wierzbicka, M. Sieradzka, J. Homa, Frankfurt/M., s. 17–30.
- Heinemann W., 2009, *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech – geneza, stan i perspektywy. Rozmowa z prof. Teresą Dobrzyńską, prof. Wolfgangiem Heinemannem i prof. Zdzisławem Wawrzeniakiem.* – *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy*, red. Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur, M. Smykała, Wrocław, s. 17–30.
- Heinemann M., Heinemann W., 2002, *Grundlagen der Textlinguistik. Interaktion – Text – Diskurs*, Tübingen.
- Heinemann W., Viehweger D., 1991, *Textlinguistik. Eine Einführung*, Tübingen.
- Labocha J., 2009, *Lingwistyka tekstu w Polsce. – Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy*, red. Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur, M. Smykała, Wrocław, s. 45–56.
- Luginbühl M., 2012, *Fernsehnachrichten-Kommentare im Textsortennetz. – Persasionsstile in Europa. Methodologie und Empirie kontrastiver Untersuchungen zur Textsorte Kommentar*, Hrsg. H.E.H. Lenk, M. Vesalainen, Hildesheim–Zürich–New York, s. 373–392.
- Mazur J., 2000, *Textlinguistik im slawischen Sprachraum. – Text und Gesprächslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*, Hrsg. K. Brinker, G. Antos, W. Heinemann, S.F. Sager, Bd. 1, Berlin–New York, s. 153–163.
- Posner R., 1991, *Kultur als Zeichensystem. Zur semiotischen Explikation kulturwissenschaftlicher Grundbegriffe. – Kultur als Lebenswelt und Monument*, Hrsg. A. Assmann, D. Harth, Frankfurt/M., s. 37–74.
- Schoenke E., 2000, *Textlinguistik im deutschsprachigen Raum. – Text und Gesprächslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*, Hrsg. K. Brinker, G. Antos, W. Heinemann, S.F. Sager, Bd. 1, Berlin–New York, s. 123–131.
- Sandig B., 2000, *Text als prototypisches Konzept. – Prototypentheorie in der Linguistik*, Hrsg. M. Mangasser-Wahl, Tübingen, s. 93–112.

Sandig B., 2006, *Textstilistik des Deutschen*, Berlin–New York.

Vater H., 2009, *Wstęp do lingwistyki tekstu. Struktura i rozumienie tekstów*, Wrocław.

Wawrzyniak Z., 1980, *Einführung in die Textwissenschaft. Probleme der Textbildung im Deutschen*, Warszawa.